

Нравствени пропуски в българския спорт: съвременни форми и регулаторни мерки

Данаил Кисов*

Резюме: Етичните норми са важен регулатор на спортната дейност и фон на красотата на пораждащата се там интрига. Целта на статията е разпознаване на основни форми на безнравственост в спорта и на функциониращи, адекватни на тях, регулаторни връзки с цел тяхното намаляване и елиминиране.

Обект на статията е българският спорт, предмет са неговите нравствени пропуски в контекста на техните форми на проявление и на регулациите им. Възприет е подход, при който – чрез показване на елементите на неетичност в българския спорт, се търсят мерки за тяхното преодоляване.

Анализът е извършен: а) на основата на предварително изведени тези, чиято емпирична релевантност се разпознава в прояви на неморално спортно поведение; б) определящо на основата футболната дейност, като представителна в дефицитите на етика в спорта. Доказва се недостатъчността на превенцията на моралните пропуски в спорта, разширяващите се форми на неетично отношение и основните елементи на деградация на съвременния спортен морал.

Ключови думи: етични стандарти, регулаторни мерки, български спорт, неетични действия.

JEL: D74, J70, K42.

Встъпителни бележки

Спортът винаги се е славил като значима за обществото дейност, в която се продуцират редица ценности като екипен дух, солидарност, сила, красота, толерантност, честна игра и др. Те, като способстват за личностно развитие, социализиране, насърчаване на активна гражданска позиция и др., в същото време предполагат **неизбежното спазване на редица етични норми.**

Спортът се изправя пред **новите заплахи и предизвикателства на съвременния свят** – "черно томо" и други форми на корупция и измама, търговски натиск, незачитане на интересите (особено на млади състезатели), допингово присъствие, расизъм, хулиганство, насилие и др. Ако към това се прибави и прякото участие на някоя медия в манипулирането на спортна информация и създаване на преднамерени негативни нагласи, картината на деформациите придобива публично организиран характер и агресивно разгражда моралните устои на спорта. А той, наред с високото спортно майсторство и здравословния начин на живот, трябва да възпитава добро-

* Данаил Кисов е докторант в катедра "Медии и обществени комуникации" на УНСС, e-mail: danail.kisov@mail.bg

Дискусия

желателност, справедливост, воля, точност, коректност и състезателност. Това е част от етичната панорама на спорта, чиито социални типажии са собственици, състезатели, треньори, ръководители, съдии и зрители.

Целта на настоящата статия е чрез анализа на състоянието на определени нравствени страни на съвременния български спорт да се разпознаят някои основни форми на възпроизводство в него на морални дефицити и да се обобщят препоръки за тяхното възможно намаляване и предотвратяване.

Ограничително условие на разработката е нейното фокусиране определящо върху футболната дейност, тъй като в нея неморалният (и деморализиращ!) елемент е най-ясно проявен.

Основните тези на разработката са:

1. Функциониращите инструменти за поддържане на спортна етика у нас са с формално задължителен характер, но не са достатъчна бариера за активна превенция на неморалните форми на общуване между собственици на спортни клубове, състезатели, спортисти, треньори, фенове, съдии, масова публика и др.
2. Разнообразните дейности в спорта (икономически, спортно-технически, арбитражни, трансферни, спортно-културни и др.) са "удобно" поле за безнравственост, което налага тяхното регламентиране и в насока преодоляването на възникващите етични противоречия.
3. Особено чувствителни по отношение на спортния морал са използването на допинг, корупцията, дискриминационните практики и други, които трябва да бъдат пресечани и обществено осъждани още в своя зародиш.

Посочените моменти са пряк предмет на настоящето изследване.

Нравствени пропуски

Етични агрегации с футболен произход

Многобройни са етичните агрегации (съединения с позитивен или негативен аспект) в българския спорт, експлицирани от футболната дейност, където са налице редица обобщаващи и заслужаващи вниманието ни примери на неморално спортно поведение.

а) За да се спазват етичните правила, някои родни футболни клубове въвеждат специален **етикет на поведение** за своите състезатели, който е заимстван от Великобритания и **включва следните постулати**: играйте по правилата; никога не спорете със съдията; обиди по адрес на официалните лица на състезанието не се позволяват в никой спорт; работете едновременно усърдно за себе си и за своя отбор; ако отборът ви има полза и вие ще имате; бъдете спортсмен; след победа, загуба или равен показвайте спортсменско поведение и поздравявайте с ръкостискане противниковите играчи, треньорите и дължностните лица; работете екипно с треньора, съотборниците и опонентите си – без тях няма да има състезание; забавлявайте се на терена, за да гоставите удоволствие на публиката; старайте се с победението извън терена да не злепоставяте репутацията на клуба.

б) Друго етично агрегатно състояние е свързано с **равнището на възнаграждение на професионалния български футболист**. Въпросите в етичен акцент са безброй: след като футболният продукт у нас е неконвертируем (празните стадиони са потвърждение за това!), струва ли си да се заплаща на част от футболистите (на елитните отбори) петцифрено месечно възнаграждение, а морално ли е лекарите

Дискусия

да получава в много пъти по-ниски възнаграждения от тях, няма отказът на телевизите да излъчват футболните рогни първенства не е показателен, че футболният "продукт" не е на уважение? Къде е моралното съзнание на българския футболист да получава незаслужено висока заплата? (не българин, а чужденец – испанският халф на "Славия" Уго Лопес, е първият футболист у нас, който е поискал да му бъде намалена заплата с 30 %, защото не е пълноценен, клубът му го лекува и той не заслужавал своето възнаграждение)?

в) **За спазването на етичните норми в спорта (респективно футбола) е огромна ролята – на първо място, на треньора с неговото поведение в съблекалнята преди мача, по време на мача в техническата зона и след мача на пресконференцията.** Той влияе изключително силно върху цялостното поведение на играчите по време на игра, върху публиката и пресата. Това влияние е двупосочно – позитивно и негативно. И за двете насоки е необходимо да напомним мисълта на Аристотел за Голямата етика, че наистина напълно невъзможно е да се действа в обществения живот без човек да притежава определени етически качества, без да е човек на достойнството, т.е. да е добродетелен. Треньорите трябва да са истински апостоли на простото правило, че това, което е важно в спорта, е важно и в живота и то се нарича **нравственост**. Болестното състояние на футболния свят се дължи на недостатъчна спортна култура. У нас има тенденция да не се назначават треньори, които са възпитатели, а такива, които са удобни за всичко друго, но не и за развиване на спорта и на културата на спортуване.

г) Безспорната е и **ролята на футболния арбитър за поддържане на феърплея и**

етиката на футболното поле. Влиянието на съдията се свързва най-вече с прилагането на правилата съобразно техния замисъл, естествен смисъл и дух, което, от своя страна, ражда честната игра. Тогава играчи, треньори, ръководители и зрители чувстват неговото активно присъствие в развитието на красивото, емоционалното във футбола. И обратно – неспазването на правилата на футболната игра води до грозното, отблъскващото и порочното в нея. Съдийската дейност е **морална**, когато се върши **почтено и само с чувство за дълг и отговорност**. Дългът е чистото уважение към моралния закон, който всеки човек открива у себе си.

Всичко това предпоставя **поведението на футболните рефери да се подчинява на следните етични норми:** да спазват правилата и разпоредбите; да окуражават и поздравяват всички участници в състезанието; да бъдат последователни, обективни и вежливи, когато вземат решение; да осъждат неспортсменското поведение и да спомагат да има уважение между опонентите; да фокусират вниманието си едновременно и върху духа на играта, и върху генерираните грешки в нейния ход; да бъдат спортисти; да бъдат в крак с последните тенденции при съдийството и да са наясно с израстването и развитието на децата в спорта; да служат за етичен пример и др.

Прави впечатление фактът, че **в България се прекалява с атаките срещу реферите от страна на клубове и медии** и това пречи на тяхната нормална работа. В същото време специалистите са на мнение, че в последните няколко години умишлените съдийски грешки у нас частично намаляха. В тази връзка от началото на сезон 2012-2013 г. в нормативните документи са залегнали конкретни санкции за служебни

Дискусия

лица в професионалните клубове, които използват обиди по адрес на ръководители и членове на комисии на Българския футболен съюз (БФС), както и за ръководството на Професионалната футболна лига, и засягат тяхното човешко достойнство, етиката, морално-етичните изисквания и гр. (Дисциплинарен правилник на БФС, чл. 37, ал. 17, букви "а" и "б", както и ал. 2, букви "а", "б", "в" и "г"). По вътрешния правилник на БФС **задължение на отдел "Връзки с обществеността и медии" е да следи за нанесени обиди само и единствено в средствата за масова информация** – печатни, телевизионни или електронни медии. Отделът има задачата само да извади въпросните изявления – обиди, и да ги предостави на Дисциплинарната комисия. А решението дали авторът на цитатите да бъде наказан и как, е в прерогативите единствено на членовете на тази комисия.

Отделно Съдийската комисия към БФС забрани през декември 2012 г. със специална разпоредба на всички съдии от професионалния футбол приемането на покани за срещи под какъвто и да е предлог с представители на футболните клубове преди и след ръководените от тях футболни срещи.

г) **С етичен потенциал са юридическите неразбории около трансферите** на играчи в и от наши клубове, които едва ли ще приключат скоро. Поне формално **разпоредбите на УЕФА и ФИФА са категорични**: клуб, който има парични задължения към бивши свои треньори или състезатели, не може да получи лиценз. Но в българския футбол ситуацията може да се опише с думите на популярния телевизионен герой Алф: "Законите са, за да се нарушават.". **Примерът с грамата около ЦСКА и гузина родни тимове е откровен компромис с правилата**, който се повтаря почти всяко

Нравствени пропуски

лято. Малцина у нас знаят, че преди години "Локомотив"-София дължеше 160 000 лв. на бившия защитник Добромир Митов, за което имаше влязло в сила съдебно решение и издаден изпълнителен лист, но въпреки това "железничарите" бяха допуснати до участие в първенството. "Вратички" обикновено се намират в устава на БФС, който не е променян от 2005 година. Според някои юристи той е в разрез с разпоредбата на ФИФА, че нормативните документи на националните централи трябва да се прецизират всяка година.

Целият този **правен хаос** кара недоволните клубове, играчи и треньори да се обръщат директно към Спортния арбитражен съд в Лозана (КАС). Сред отборите, които най-често са призовавани за "трето полувреме" в съдебната зала, като че ли е ЦСКА. През последните години армейците така и не съумяха да се разделят с порочната си практика: да правят трансферите, така да плащат заплатите и премиите, че вечно да има недоволни, оцетени или излъгани. В повечето от случаите става въпрос за сделки с чужди клубове и футболисти. За да бъдат избегнати част от скъпо струващите дела, беше сформиран независим Арбитражен съд към БФС, каквото е и изискването на ФИФА. Там, както впрочем и във всеки друг съд, има три задължителни фази – по юрисдикцията, по основанията и по размера на санкцията. Тоест, дали спорът е подсъден (в юрисдикцията) на съответния съд, доколко искът е обоснован и евентуално какво обезщетение да получи изправната страна.

е) Когато говорим за нарушаване на етичните норми в спорта на първо място поставяме проблема с **нарастащата корупция и истинския бум на манипулиране на резултати и незаконни залагания на**

Дискусия

спортни срещи. Става дума за **феномена "черно томо"**, чиито етични дисонанси имат **две форми на проявление.** **Първата** е свързана с **незаконни залагания на спортни срещи,** а **втората** – с **манипулирането на техните резултати.** Практиката на **уговорените мачове** представлява **една от най-сериозните заплахи за съвременния спорт** и подрива такива фундаментални ценности като етичност, справедливост, честна игра и уважение един към друг. Според Европейската комисия оборотът от уредени мачове и нелегални залози в общността е достигнал 50 милиарда евро за миналата година.

Съмнения обгръщат мачове от световни финали по футбол, клубни първенства, дори приятелски мачове и гвубои от Юношеските групи. Какво ли друго остава за българската "А" и "Б" футболна група, където половината отбори се чудят откъде да намерят средства, за да завършат нормално първенството? И не случайно България попадна в първата десетка на класацията на швейцарската агенция "СпортРадар" за най-много уговорени мачове. Проучването е много детайлно – анализират се стотици гвубои от Стария континент. То е проведено в над 400 различни онлайн букмейкъри във всички европейски държави в периода 27.07.2009 - 22.11.2012 година. През тези три и половина години, по този начин и чрез други различни източници, в агенцията са постъпили сигнали за **35 съмнителни гвубоя** у нас. Част от тях са контролите на България с Естония (2:2) и с ЮАР (1:1, преди Мондиал 2010), както и мачът на младежите ни със Зимбабве през 2009-та. Преди нас в нелицеприятната класация са следните държави: 1.Албания (97 съмнителни мача), 2. Италия (70), 3. Молдова (66), 4. Естония (46), 5. Гърция (45), 6.

Русия (42), 7. Македония (37).

Прави впечатление, че едва ли само на етичност може да се разчита при залаганята от футболисти у нас. Дори в правилниците на БФС няма забрана футболисти, треньори или официални лица да залагат на мачове. ФИФА препоръчва, но не задължава националните асоциации да включат подобно изискване в своите документи.

От държавното обвинение се оказаха максимално затруднени да се справят с **казуса "черно томо"**, тъй като в голямата си част нелегалните залагания не се правят чрез единствения лицензиран букмейкър у нас (Еврофутбол), а чрез интернет в чужбина. В мрежата има около 15 000 фирми, които предлагат възможности за залагания, като голяма част от тези предприятия се управляват от мафиотски организации и в повечето случаи служат за пране на пари.

По неофициална информация около 8 % от българите редовно си пробват късмета, като използват собствената си кредитна карта, домашния си компютър или личния смартфон. Основните предимства на онлайн хазарта са по-високите коефициенти при спортни залагания, лесният достъп до системата и огромното разнообразие на услуги, най-вече при залозите на живо. Нормата им на печалба е около 8–10 % от размера на постъпленията. Сървърите им се намират най-вече във Великобритания или в офшорни зони като Гибралтар и Малта.

Странно защо толкова години държавата нехаеше за проблема в този вид дейност и си затваряше очите за **нормативния вакуум,** в който работят онлайн букмейкърските къщи. Първоначалното обяснение за забавянето на поправките бе, че се изчаква разработването на общо хазартно законодателство в ЕС и хармонизирана дефиниция за уреждане на мачове в наказателното

Дискусия

право. Подобно предложение бе лансирано от Европейската комисия. Една от причините да не се реализира подобен единен закон на ЕС до сега е, че всяка държава има различни данъчни ставки за различни дейности и хазартът не може да е изключение.

Това принуди Министерството на финансите да предложи нов Закона за хазарта, който беше приет от Народното събрание. Трудно е да се отговори какви ще са резултатите от този закон, който гласи, че ще имат право да упражняват у нас дейност само получилите лиценз онлайн букмейкъри, като правилото влиза в сила от 31 март 2013 г. От Министерството на финансите смятат, че 80 милиона лева годишно ще постъпват в републиканския бюджет от 15 % данък върху хазартните онлайн залагания.

Налице са и нови текстове в Наказателния кодекс, с които се **криминализира** подобна нелицензирана дейност. Хазартните специове обаче са убедени, че в Комисията по хазарта молби за лиценз от чуждестранните оператори при подобна данъчна ставка ще липсват. И без това някои букмейкъри твърдят, че са на минус от българския пазар. Други твърдят, че част от букмейкърите няма да спрат, ако от ЕС не ги ограничат директно с нещо. Трети се надяват пък точно от Европа "да гоїде" някакво централизирано решение за целия онлайн пазар.

Депутати, представители на интернет доставчиците и на хазартния бранш дълго време спореха как да стане ограничаването на нелицензираните сайтове – с филтриране или с блокиране на залозите, които се извършват по банков път. В крайна сметка се взе решение това да стане чрез филтриране от страна операторите, което да влезе в сила от март 2013 година. Един от най-либералните примери е как е структуриран онлайн хазартът в Малта.

Нравствени пропуски

Според законодателство на тази страна регистрираните там хазартни компании отделят едва 0,5 % от оборота и 10 % от печалбата. И не случайно там са базирани над 600 букмейкърски къщи, а работните места само в този сектор на икономиката са над 20 000.

В Англия на букмейкърите са им дали пълна свобода, като част от тях са спонсори на футболни отбори, рекламират в различни области като култура и медии. Не случайно на Острова само "Манчестър Сити" няма спонсорски контракт с букмейкърска къща и то от страх от Корана, какъвто явно изпитват арабските собственици на клуба. Всъщност ето един етичен постулат - бизнес за стотици милиони долари се крие във взаимоотношенията между клубове и букмейкъри.

ж) **В някои страни футболът се е превърнал в истински социален феномен.** На стадионите на тези икономически напреднали държави мачът е институционализиран като **културно мероприятие**. Спортните съоръжения приличат на космически кораби - с молове, кина, барове, стотици стюарди, бдящи за поведението на публиката. **В нашата част от континента футболът продължава да е единствено социален отдушник.** Прочутата реплика на Бисмарк, че следващата война в Европа ще произлезе от нещо глупаво на Балканите, дава поредното си потвърждение – **спортните запалняковци са лесно афектируеми, провокативни и агресивни до степен на фанатизъм.** Всъщност едва 5 % от хората по стадионите са футболни хулигани, но те пречат на останалите 95 % – обикновените фенове, които са там заради красотата на играта.

Ето защо в Народното събрание от две години се търси решение за промени в За-

Дискусия

кона за опазване на обществения ред при провеждането на спортни мероприятия, който мина на второ четене. Депутатите гласуваха глобата за футболните хулигани да се увеличи четири пъти. Така за ругатни, плакати със смъртни заплахи или нахлуване на терена ще се санкционира с от 1000 лв. до 2000 лв. В сега действащите разпоредби максималната глоба е 500 лв. Според поправките за по-тежки нарушения като сбиване, хвърляне на бомбички, нападение на полицаи хулиганите ще се превъзпитават и с обществено полезен труд от 80 до 320 часа. Ако побойникът се прояви повторно, глобата става още по-голяма – от 3000 до 5000 лв., като "часовете за боядисване на пейки в парка или чистене на обществени сгради" пък ще бъдат от 160 до 480.

Освен това на **ултрасите** ще се забранява да посещават мачове в страната и чужбина за срок от три до пет години и ще трябва да ходят на регулярни отчети в районните управления на МВР. Това наказание е най-тежко за тези лица, защото ги изваждат от средата им. Въвеждането на наказанието безвъзмезден труд се налага, защото събираемостта на глобите за отклонения по Закона за опазване на обществения ред при провеждането на спортни мероприятия (ЗООРПСМ) е неефективна. Така вече липсата на доходи или собственост няма да бъде основание футболният хулиган да се измъкне от наказание.

Увеличават се значително санкциите на спортните клубове, от които се изисква да са стриктни собственици. Те ще бъдат задължени да поставят камери за видеонаблюдение, с които лесно ще се разпознават хората, които нарушават обществения ред. Записите от камерите пък ще трябва да се пазят най-малко три месеца, като ще служат и за доказа-

телство в съда. Интересен факт е, че в България в тези спортни съоръжения има едва по 10-15 камери, а в чужбина техният брой е по 300-400.

Въвежда се и **по-строг контрол за допускането на малолетни на мачовете**. Деца до 14 години няма да присъстват на срещите, които завършват след 20.00 часа. За лицата от 14 до 18 години пък вечерният час ще бъде 22.00 ч., след който ще влизат на стадиона само с придружител. Законът се отнася не само за футболни мачове, а изобщо за всяко спортно мероприятие. Според организациите на феновете с едно такова решение се пречи на малчуганите да развият интерес към спорта, а и подобна клауза нарушава Закона за закрила на детето Чл.8 (ал.3 и 4), който повелява, че само ако лицето е под 14 години и обществената проява започва след 20.00 часа е необходим придружител, и ако лицето е между 14 и 18 години, само ако проявата започва от 22.00 часа, е необходим придружител.

От сдружението на феновете, поискаха децата до 14 години да могат да посещават мачове до 20:00 часа самостоятелно, както ходят сами на училище, на уроци, на танци, на гости при баба си, както е позволено в Закона за закрила на детето. Тяхното искане е да отпадне напълно ограничението малолетни деца да посещават спортни мероприятия, тъй като то се базира на грешната преценка, че въпросните мероприятия са опасни за тяхното здраве, възпитание и т.н. Те защитават тезата, че децата всячески трябва да бъдат стимулирани да спортуват и да посещават спортни мероприятия вместо барове, дискотеки или да скитат по улиците, където са големите опасности и изкушения. Това ограничение е въведено през 2004 г., а сегашните промени, предложени от Агенция

за закрила на детето правят тези посещения още по-силно затруднени, което е недопустимо като политика на държавата, която трябва да поощрява възпитанието на деца чрез спорт.

Поправките в ЗООРПСМ предвиждат футболните клубове да наемат и стюарди, които да помагат на полицаяте при опазване на реда по трибуните. Така ролята на униформените полицаи намалява за сметка на стюардите и частните охранителни фирми, наети от клубовете.

Въвежда се и по-строг пропускателен режим на стадионите, с което да бъде избегнато внасянето на оръжия, фойерверки и димки. Законът посочва, че се забранява издигане на знамена и транспаранти, съдържащи обидни или подбуждащи към омраза, насилие или смърт текстове, символи и абревиатури. Това по същество представлява тежка цензура на всякакви патриотични и социални послания на зрителите на спортни мероприятия и особено на футболните фенове, базирано на грешната преценка, че футболният стадион трябва да бъде неутрална и стерилна среда.

Друг спорен казус е свързан с председателите на фенклубовете, които вече ще трябва да предоставят на полицията информация за лица, склонни към извършване на хулигански прояви. От сдружението на феновете са категорични, че ще искат, ако законът бъде приет, омбудсманът да го даде на Конституционния съд. Те твърдят, че това е рестриктивен закон в духа на английските правила, които са неприложими в България.

От чисто етична гледна точка привържениците на футбола основателно защитават тезата, че ограниченията в съвременния футбол вече станаха прекалено много и пречат на удоволствието и забавлението на самите тях. Те настояват за връщане на добрите стари правостоящи

трибуни, за легализиране на пиротехниката, за повече човечност, добронамереност, вежливост и уважение към феновете и срещу тежките репресивни мерки от всякакъв характер. Те се противопоставят и срещу непрекъснато увеличаващата се комерсиализация във футбола – високи цени на билетите, неудобни дни и часове на двубоите, които затрудняват живота гледане на мач, срещу фаворизирането на телевизиите и рекламодателите за сметка на зрителите и особено за ултрасите.

В този контекст психолози констатираха, че **за намаляване на нивото на агресия и насилие по стадионите ще помогнат не толкова драконовските мерки, а грижите за безопасността на феновете и човешкото отношение към тях.** Поради тази причина редица клубовете се ориентираха към инвестиции в собствените си стадиони. Всички места стават седящи, комфортът за феновете е най-важното, предоставят се храна и напитки, направиха се хигиенични тоалетни. В резултат на това се изградиха чисто семейни сектори на всеки стадион, където хората могат да отидат спокойно със семейството си – включително и с малките си деца. На новите стадиони се увеличава вместимостта на ВИП-ложите, където са най-платежоспособните клиенти, които харчат не само за билети, но и за фланелки и други сувенири.

Така стигаме до заключението, че **безопасност, комфорт и зрелищност са трите главни фактора, които способстват за посещаемост на стадионите.** Отиването на мач от опасно мероприятие, в което са въвлечени предимно маргинали, търсещи екстремни изживявания, се превърна в приятен, престижен и донякъде модерен начин за прекарване на времето. **А потребителската концепция за стадионите до голяма степен води и до победа в битката с футболните хулигани.**

Допингът и дискриминацията – абсолютна спортна несъвместимост

Налице са и редица фрапиращи форми на граничеща с престъпление етична небрежност в редица групи спортове.

а) Използването на **допинг** от страна на спортистите е в противоречие с правилата на спортната етика. Основните положения в Наредбата за допингов контрол при тренировъчна и състезателна дейност се приемат на основание чл. 45, ал. 3 от Закона за физическото възпитание и спорта. С нея се уреждат организацията на контрола за предотвратяване употребата на допинг-вещества и методи от спортисти и спортно-технически лица, установяването на допинг-нарушенията и налаганите санкции. Допингът в спорта по същността си е нарушаване на антидопинговите правила, установени в чл. 61, ал. 2 от Наредбата. Допинговият контрол е процес, включващ планирано провеждане на тестове, вземане на проби, съхранението им, лабораторен анализ, следтестови процедури, изслушване, вземане на решения и обжалване. Дейността по допинговия контрол в Република България се осъществява от Националната комисия за допингов контрол със седалище София. Тази комисия е специализиран контролен орган по смисъла на чл. 66, ал. 1 от Закона за физическото възпитание и спорта. В очакване сме през настоящата година да отвори врати Националният антидопингов център в столичния кв. "Дианабад", чието изграждане струва близо 9 млн. лева.

В България от **допинг афери** са разтърсвани почти всички спортове, в които традиционно печелим медали. През 2003 г. Гълъбин Боевски, Георги Марков и Златан Ванев бяха лишени от участие на Световното първенство във Ванкувър (Канада), защото се оказа, че някой "по трасето" е подменил пробите им. Боевски твърдеше,

че е невинен и потърси правата си в Арбитражния съд в Лозана. Това бе първият български спортист, който се обръща към този съд. Макар да загуби делото, той предизвика революция в процедурата по вземането на тестове – бе променен начинът на запечатването на пробите. Интересен момент е, че **в спортното правораздаване, за разлика от наказателното, не действа презумпцията невинен до доказване на противното. Там е въведен т.нар. принцип на стриктната отговорност.** Тежестта на доказване е обърната – обвиненият трябва да докаже, че е невинен, а не обратното. Това е така, защото за спорта един от големите бичове е допингът, като именно заради това са обърнали презумпцията и са безкомпромисни.

Презумпцията за виновност в Лозана в известна степен изпада в противоречие с Конвенцията за защита на правата на човека. Това е така, защото защитата на човешките права не допуска подобен тип вмешателство – някой да ти взема проби, да те тества и т.н. Но, от друга страна, всички тези спортисти са професионалисти, подписали са договори, знаят какво правят и са поели ангажименти да не правят определени неща. И тук вече вземането на проба за допинг не е нарушаване на човешките права и неприкосновеност, а част от изпълнение на договорните задължения.

До съдебен процес у нас се стигна и след Олимпиадата в Сидни през 2000 г., когато трима български щангисти бяха уличени в употреба на забраненото вещество "фуроземид". Ден след като МОК отне сребърното отличие на Иван Иванов, още в двама негови съотборници бе намерен диуретикът – олимпийската ни шампионка при жените Изабела Рифатова и бронзовият медалист Севдалин Минчев, а Пламен Желязков и Георги Гърдев "предвидливо" бяха спрени от участие. Разследването доказва, че забранената субстан-

Дискусия

ция е попаднала в организма на състезателите след употребата на медикамента "Ороцетам", който не е в списъка на забранените. Това подтикна Българския олимпийски комитет, Федерацията по вдигане на тежести и наказаните спортисти да заведат дело срещу "Софарма". Искът им бе отхвърлен от съда. Магистратите се аргументираха с това, че при производството фармацевтичната компания е спазила правилата и не биха могли да настъпят вреди при употребата. Освен това ищците не можаха да докажат по безспорен начин, че са купували "Ороцетам", който се продава само срещу рецепта.

Преди пет години четири представители на родната леката атлетика – Даниела Йорданова, Теодора Коларова, Венелина Венева и Ваня Стамболова, също бяха "сполетени" от **допинг афери**, за което получиха солидни наказания. Скачачката Венева и спринтьорката Стамболова заведоха дела в Арбитражния съд в Лозана, но без позитивен резултат. Така се затвърждава мнението на мнозина юристи у нас, че на практика е невъзможно да се спечели дело пред Спортния арбитраж в Лозана, щом има доказан допинг, независимо от причините. Разбира се, като всяко правило, и това си има изключение. Сегашният президент на федерацията ни по бобслей Стефан Василев е единственият българин, доказал в Лозана своята невинност. През 2004 г. Ст. Василев, тогава все още състезател, е опериран спешно в чужбина и е лекуван с медикаменти, които съдържат забранени вещества. После е заловен с допинг. Следва гвезгодишна дисквалификация, но през юли 2006 г. Арбитражният съд отмени санкцията. Всички тези примери показват, че по-добре би било ръководители и състезатели да проумеят, че при липсата на пари за нови изследвания и технологии на спортната активност и капацитет, трудно бихме заблудили допинг-полиците. А след като сме със скромни финансови възможнос-

Нравствени пропуски

ти, поне да сме **етични и с чиста съвест**.

б) Темата за **расизма и дискриминацията** също е много актуална и дискусийна. Открит е въпросът – дали тя е първо проблем на обществото и после на спорта, или обратното. Спортът е външната, публичната и видимата им проява, при това и най-отразяваната, тъй като той е арена на **страсти, агресия и насилие**. Нарастващите **антиемигрантски настроения и ислямофобията в спорта** през последните години достигнаха застрашителни размери. Най-популярният спорт – футболът, се тресе от расизъм, като най-често "мишени" стават цветнокожи футболисти. У нас футболисти на водещите тимове и в момента са обект на расистки обиди и подигравки от страна на треньори, състезатели и фенове. В съвременния свят времето на расизма, на омразата към хора с различна сексуална ориентация се наказва строго от закона. В днешни дни се говори за необходимост от промяна на влятата правна рамка, както и за нейното погетайлно познаване от страна на мениджъри, треньори и спортисти. За да се избегнат подобни крайно неприятни тенденции и конкретни случаи, **необходимо е да се налагат сурови наказания за нанасяне на расистки обиди**, както и солидни финансови глоби.

Прокрадва се идея за създаване на нов професионален лексикон на хората от спорта, включително и с въвеждане на новите понятия за противопоставяне срещу расизма в различните му проявления у нас и по света. Наложително е федерации и клубове да бъдат убедени, че **има нужда спазването на етичните норми и това да бъде вписано в трудовите договори на занимаващите се със спорт като неотменна част от тях**. Констатира се също, че е необходимо и обучение на управленско ниво, за да бъдат просветени все повече мениджъри и треньори в проблемите на расизма и многообразието на дискриминационните процеси.

Заключение

Независимо от всички заплахи и предизвикателства съвременният спорт може да се разглежда като уникално средство в процеса за по-нататъшно обединяване на Европа и на хората по света. Именно поради това Съветът на Европа отдавна е оценил големия потенциал на спортната дейност и в последните години последователно работи за създаването на **единни европейски стандарти в областта на спорта. Европейската спортна харта**, приета от Съвета на Европа, има за цел да даде възможност на всеки човек да спортува в **сигурна и здравословна среда**. Европейският кодекс на спортната етика пък повелява необходимостта от честност в спорта и има за цел **изчистването му от явления като корупция, допинг, расизъм, ксенофобия, нетолерантност, неравноправие, сексуално малтретиране и насилие**.

Голямата цел е спортната дейност да стане основно **средство за социална интеграция**. Той може да помогне на маргинализирани и движещи се на ръба на закона малолетни лица да намерят своя път обратно към обществото.

Спортът може да предложи интересни алтернативи **и на безработните**.

Необходимо е **етично отношение** от страна на федерациите и клубовете към контузени и болели спортисти; завишен медицински контрол на спортуващите организирани; задължително застраховане на състезателите; улесняване на достъпа до стадионите, залите и други спортни обекти на хора с увреждания; изкореняване на тенденцията при досегашната гържавна политика да се подценяват спортуващите девойки, защото е недопустимо толкова много момичетата от малки да ненавиждат часовете по физкултура.

Нужни са комплекс от мерки за пресичане на порочната практика към пренебрегване

на спортната работа с децата от най-широката социална прослойка – тази на хората със скромни материални възможности. Докато тренировките не станат достъпни и за най-бедното дете, спортът ни ще е далеч от представата за цивилизационна система.

Необходимо е Министерството на спорта, БФС и другите спортни федерации да връчват специално **отличие за "Етика в спорта"**, както и да има възнаграждения за хората, имали доблест и морал да допринесат за това спортът да се превърне в една голяма житейска школа.

Задължително е при разработването на каквато и да е **регулация на спорта** тя да бъде **съобразена** непременно с **регламентите за превенция на неморалното спортно поведение**.

Обществото трябва да създаде атмосфера за **абсолютна непоносимост към рушителите на морала в спорта**, като за решаване на тази задача включи всички възможни институции и инструменти. Крайно време е да се разработи **Национална програма** (а защо не и доктрина!) **за спортна етика**, чието изпълнение да се санкционира с всички възможни средства и с цялата тежест на предвиденото наказание.

Медиите следва да използват собственото си поле не толкова за създаване на своя публичност (въз основа на тиражирането на неетичните постулати в спорта – понякога дори много преувеличени, с цел печелене на публика), а **за превантивен и възпитателен ефект**.

В същото време съществуващите **етични правила се нуждаят от нов, модерен прочит**, съобразен с актуалните икономически условия, спортната конюнктура, съществуващите морални ценности и основните характеристики на спортната дейност.